

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.12>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Берч В.В.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства**Ужгородського національного університету,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>**Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6505668675>**Researcher ID: AAU-9245-2020 (<https://www.webofscience.com/wos/author/record/3671050>)**e-mail: nikakv@gmail.com*

Берч В.В. Деякі аспекти безпосередньої участі народу у здійсненні державної влади.

У науковій статті досліджено деякі аспекти безпосередньої участі народу у здійсненні державної влади.

Визначено, пряма демократія, система правління, за якої громадяни, а не обрані офіційні особи, голосують безпосередньо з основних національних питань, підтримується приблизно двома третинами населення в усьому світі, з незначною різницею у поглядах між регіонами.

Встановлено, безпосереднє здійснення влади народом слід розмежовувати з іншими легітимними видами публічно-владних повноважень. Поряд з цим, зазначене терміно-поняття можна розглядати як: окремий повноцінний інститут конституційного права, нормативне закріплення якого передбачає сукупність відповідних матеріальних та процесуальних правових норм; комплексну систему суспільних відносин у сфері реалізації народовладдя з дотриманням базових фундаментальних правових засад, зокрема, принципу народного суверенітету.

Акцентовано, погляди на економіку тісно пов'язані із задоволеністю демократією. Громадськість, яка зазнала високих темпів економічного зростання та задоволена економікою своєї країни, більш довіряє національному уряду. Подібним чином люди, які підтримують правлячу партію або партії загалом у своїй країні, як правило, дають більш позитивні оцінки своїй демократії, ніж ті, хто підтримує або опозицію, або не підтримує жодної політичної партії взагалі.

Зауважено, рівень задоволеності демократією значно відрізняється в різних регіонах і країнах і навіть всередині країни. Оцінки функціонування демократії людьми суттєво різняться залежно від їхніх економічних настроїв та партійних орієнтацій.

Визначено, органи державної влади, які ініціюють голосування на референдумі, як правило, шукають легітимності політики, яка стоїть на порядку денному уряду, регулярно виступають

за позитивне голосування та матимуть багато способів вплинути на процес і результати, включаючи офіційні комунікаційні ресурси.

Підкреслено, природнє (органічне) право безпосередньої участі народу у формуванні державної політики на користь суспільно значущих інтересів є невід'ємним показником розвитку демократичних процесів у кожній державі.

Ключові слова: демократія, державна влада, безпосереднє народовладдя, народний суверенітет, референдум, громадська ініціатива, політична система, економіка.

Berch V.V. Some aspects of direct participation of the people in the exercise of state power.

The scientific article examines some aspects of the people's direct participation in the exercise of state power.

Defined, direct democracy, a system of government in which citizens, rather than elected officials, vote directly on major national issues, is supported by about two-thirds of the population worldwide, with little difference in opinion between regions.

It has been established that the direct exercise of power by the people should be distinguished from other legitimate types of public-authority powers. Along with this, the specified term-concept can be considered as: a separate full-fledged institution of constitutional law, the normative consolidation of which involves a set of relevant material and procedural legal norms; a complex system of social relations in the sphere of implementation of people's power with observance of the basic fundamental legal principles, in particular, the principle of people's sovereignty.

Emphasized, views on the economy are closely related to satisfaction with democracy. A public that has experienced high rates of economic growth and is satisfied with their country's economy has more confidence in the national government. Similarly,

people who support the ruling party or parties in general in their country tend to rate their democracy more positively than those who support either the opposition or no political party at all.

It is noted that the level of satisfaction with democracy varies significantly in different regions and countries and even within the country. People's assessments of the functioning of democracy differ significantly depending on their economic attitudes and party orientations.

It has been determined that public authorities that initiate referendum votes tend to seek legitimacy for policies on the government agenda, regularly advocate for a positive vote, and will have many ways to influence the process and outcome, including official communication resources.

It is emphasized that the natural (organic) right of the people to directly participate in the formation of state policy for the benefit of socially significant interests is an integral indicator of the development of democratic processes in every state.

Key words: democracy, state power, direct people's power, people's sovereignty, referendum, public initiative, political system, economy.

Актуальність теми та постановка проблеми. Згідно з опитуванням Pew Research Center 67% американців підтримують безпосередню участь народу у здійсненні державної влади шляхом застосування процедури референдуму [1]. Це не прогресивне чи консервативне питання. Підтримка прямої демократії є сильною у усьому ідеологічному спектрі [2].

Пряма демократія, система правління, за якої громадяни, а не обрані офіційні особи, голосують безпосередньо з основних національних питань, підтримується приблизно двома третинами населення в усьому світі, з незначною різницею у поглядах між регіонами.

Зміни у напрямку до демократизації правового режиму призводять до різного довгострокового економічного процвітання через відмінності в базових економічних засадах функціонування держави [3; 4]. Навіть дві «інституційно» ідентичні країни з ідентичними економічними суспільними відносинами можуть відрізнитися своїм «демократичним досвідом» [5].

Проблематика здійсненого дослідження є актуальною як в теоретичному, так і практичному аспекті.

Стан дослідження. Проблематика безпосередньої участі народу у здійсненні державної влади була предметом наукового аналізу таких дослідників як: Ю. Бисага, Д. Белов, О. Бориславська, І. Жаровська, А. Заєць, О. Колодій, О. Лотюк, В. Погорілко, О. Скрипнюк, О. Тодика, А. Янчук та інші.

Метою статті є дослідження деяких аспектів безпосередньої участі народу у здійсненні державної влади.

Основний зміст. Безпосереднє здійснення влади народом слід розмежовувати з іншими легітимними видами публічно-владних повноважень. Поряд з цим, зазначене терміно-поняття можна розглядати як: окремий повноцінний інститут конституційного права, нормативне закріплення якого передбачає сукупність відповідних матеріальних та процесуальних правових норм; комплексну систему суспільних відносин у сфері реалізації народовладдя з дотриманням базових фундаментальних правових засад, зокрема, принципу народного суверенітету.

Процедурні типи прямої демократії, зокрема, до прикладу референдуму, слід розрізнити відповідно до головного ініціатора процедури, оскільки вони, як правило, демонструють різні особливості щодо змісту та формулювання пропозиції, функції голосування з точки зору легітимності, новаторства тощо [6].

Їх основні форми можна розрізнити за суб'єктами, які ініціюють процедуру. Обов'язкові референдуми часто ініціюються органами державної влади, котрі уповноважені висувати пропозиції, щодо яких потрібна ратифікація шляхом голосування на референдумі, особливо у випадку необхідності прийняття конституційних поправок або вирішення питань щодо державного суверенітету, території чи ідентичності [7; 8].

Органи державної влади, які ініціюють голосування на референдумі, як правило, шукають легітимності політики, яка стоїть на порядку денному уряду, регулярно виступають за позитивне голосування та матимуть багато способів вплинути на процес і результати, включаючи офіційні комунікаційні ресурси. У цьому контексті часто вживають термін плебісцит, особливо коли така процедура використовується авторитарними чи диктаторськими режимами для досягнення своїх цілей [9].

Проте в деяких державах конкретні питання, як-от поправки до конституції, також можуть бути запропоновані громадянською ініціативою та призвести до обов'язкового голосування (Швейцарія, США, Німеччина) [10]. Ініціативи, підтримані необхідною кількістю підписів, дозволяють виборцям голосувати за політичні заходи, законопроекти, які схвалені законодавчим органом, але ще не вступили в силу, або за існуючі закони [11].

Громадська ініціатива втілює просту ідею про те, що звичайні громадяни повинні мати право пропонувати та ухвалювати закони без згоди своїх обраних представників. У США такий феномен є частиною державного та місцевого уряду вже понад 100 років, що робить її старішою інституцією, ніж загальне виборче право жінок, встановлення обмежень щодо строку перебування на посаді президента, прямі вибори сенаторів США, федеральний податок та соціальне забезпечення [12].

Обов'язкові референдуми проводяться, коли голосування на референдумі вимагається законом (наприклад, конституцією) для вирішення конкретного питання. За таких умов президент, орган виконавчої або законодавчої влади вирішує, за попередньо визначених умов або *ad hoc*, скликати всенародне голосування з певного питання [13].

Походження референдумів, скликаних державними органами влади, є набагато розосередженішим, оскільки реалізація безпосередньої участі народу у такий спосіб здебільшого вважається підконтрольною державно-владним інституціям [14]. Питання державної незалежності, а також вступу держав до наднаціональних організацій, таких як ЄС, дуже часто вирішуються на ініційованих парламентом, або ж на обов'язкових референдумах [15].

Результати глобального опитування стверджують, що пряма демократія, за якої громадяни, а не обрані офіційні особи, голосують з основних питань, була б хорошим способом управління. Ця ідея особливо популярна серед західноєвропейських народників. Це одні з основних висновків опитування Pew Research Center, проведеного серед 41 953 респондентів у 38 країнах з 16 лютого по 8 травня 2017 року.

На питання щодо системи, у якій експерти, а не виборні представники, приймають ключові рішення на основі того, що, на їхню думку, найкраще для країни, у середньому 49% у цих 38 країнах відповіли, що це був би хороший спосіб керувати своєю нацією.

У 26 із 38 опитаних країн люди, які задоволені рівнем демократії у своїй державі, більш схильні підтримувати представницьку демократію як форму правління. У свою чергу, рівень задоволеності демократією значно відрізняється в різних регіонах і країнах і навіть всередині країни. Оцінки функціонування демократії людьми суттєво різняться залежно від їхніх економічних настроїв та партійних орієнтацій.

Загалом в середньому 46% опитаних задоволені тим, як працює демократія в їхній країні, а 52% – ні. Задоволення найбільш поширене в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та в Африці на південь від Сахари, а найменше в Латинській Америці. У Європі думки серед різних країн сильно відрізняються. Понад сім із десяти задоволені своєю демократією у Швеції, Нідерландах та Німеччині. Але дві третини чи більше незадоволені в Італії, Іспанії та Греції – усіх південноєвропейських країнах, які за останні десятиліття зазнали економічних труднощів.

Погляди на економіку тісно пов'язані із задоволеністю демократією. Майже в кожній країні люди, які стверджують, що національна економіка на даний момент працює добре, швидше за все, будуть задоволені політичною системою

держави [16]. У 29 з 36 країн розрив у задоволенні рівнем демократії у державі між тими, хто задоволений економікою, і тими, хто незадоволений, становить щонайменше 20 процентних пунктів.

Цей розрив є найбільшим у Венесуелі – країні, яка страждає від економічних труднощів, – де 72% тих, хто вважає економіку такою, що знаходиться в хорошому стані, задоволені тим, як працює демократія, у порівнянні з лише 14% серед венесуельців, які кажуть, що економічна ситуація є поганою.

Європейські країни також, як правило, мають одні з найбільших відмінностей у задоволенні демократією між тими, хто вважає, що економіка йде добре, і тими, хто так не вважає, включно з розривом понад 50 процентних пунктів у Швеції та Угорщині.

Задоволення тим, як працює демократія, також пов'язане з тим, як люди бачать минуле та майбутнє. У 35 країнах рівень задоволеності нижчий серед тих, хто вважає життя таких людей, як вони, сьогодні гіршим, ніж 50 років тому. У 34 країнах рівень задоволеності нижчий серед тих, хто вважає, що діти, які ростуть сьогодні, будуть мати гірше фінансове становище, ніж їхні батьки.

Крім того, люди, які підтримують правлячу партію, набагато частіше кажуть, що вони задоволені тим, як працює демократія в їхній країні. Наприклад, загалом 46% у США задоволені тим, як працює демократія. Однак 68% республіканців дотримуються цієї точки зору, порівняно з лише 49% незалежних і 31% демократів.

Громадськість у всьому світі, як правило, незадоволена функціонуванням політичних систем своїх націй. У 36 країнах, яким було задано це запитання, 46% у всьому світі підтвердили, що вони дуже або частково задоволені тим, як працює їхня демократія, у порівнянні з 52%, які не дуже або зовсім не задоволені.

Рівні задоволеності значно відрізняються залежно від регіону та всередині регіону. Загалом, люди в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні найбільше задоволені своїми демократіями. Принаймні половина з п'яти з шести азіатських країн, де ставилося це запитання, висловили задоволення. Лише в Південній Кореї більшість незадоволені (69%). Люди в Африці на південь від Сахари також, як правило, більше, ніж інші в усьому світі, задоволені ефективністю своєї політичної системи. Більшість у Танзанії, Гані, Сенегалі та Кенії кажуть, що їхня демократія працює добре.

В інших країнах рівень задоволеності демократією значно нижчий. У Північній Америці 70% канадців вважають, що їхня політична система працює добре, але американці розділилися. Трохи менше половини американців (46%) задоволені своєю демократією, а 51% незадоволені.

У той час як переважна більшість у Швеції, Нідерландах і Німеччині стверджує, що їхня політична система функціонує добре, приблизно половина британців і поляків стверджують те саме. Майже дві третини чи більше жителів Південної Європи незадоволені своїми демократіями, у тому числі 79% у Греції. Подібним чином більшість опитаних країн Близького Сходу та Латинської Америки висловлюють розчарування тим, як демократія працює в їхній країні. Найбільше незадоволені мексиканці та ліванці, принаймні дев'ять із десяти в кожній країні вважають, що їхня нинішня політична система не працює належним чином [1].

Висновки. Як зазначають зарубіжні дослідники, демократія не повинна бути виключно безпосередньою, оскільки законодавчі та виконавчі органи державної влади також можуть відігравати важливу роль у розвитку правової держави та громадянського суспільства [17; 18]. Прийняття політичних рішень і бюрократичні процеси стають дедалі більш формалізованими і, отже, передбачуваними, блокуючи «політичну інституціоналізацію» влади в країні [19]. Якщо демократія сприяє створенню «правильних стимулів» для інновацій, тоді її ефект відповідає багатьом ендогенним теоріям зростання [20; 21].

Громадське ставлення до політичної системи загалом і національного уряду зокрема значно відрізняється в усьому світі. Думки тісно пов'язані зі станом економіки та внутрішньою політикою [22]. Громадськість, яка зазнала високих темпів економічного зростання та задоволена економікою своєї країни, більш довіряє національному уряду. Подібним чином люди, які підтримують правлячу партію або партії загалом у своїй країні, як правило, дають більш позитивні оцінки своїй демократії, ніж ті, хто підтримує або опозицію, або не підтримує жодної політичної партії взагалі.

Насамкінець зазначимо, природне (органічне) право безпосередньої участі народу у формуванні державної політики на користь суспільно значущих інтересів є невід'ємним показником розвитку демократичних процесів у кожній державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Globally, Broad Support for Representative and Direct Democracy. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2017/10/16/globally-broad-support-for-representative-and-direct-democracy/> (date of application: 20.06.2023).
2. Christopher Claassen. In the mood for democracy? Democratic support as thermostatic opinion. *American Political Science Review*. 2020. № 114(1). P. 36–53.
3. Daron Acemoglu and Fabrizio Zilibotti. Productivity differences. *Quarterly Journal of Economics*, 2001. № 116(2). P. 563–606.
4. Daron Acemoglu, Simon Johnson, and James A Robinson. The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American Economic Review*. 2001. № 91(5). P. 1369–1401.
5. Daron Acemoglu, Simon Johnson, and James A Robinson. Reversal of fortune: Geography and institutions in the making of the modern world income distribution. *Quarterly Journal of Economics*. 2002. № 117(4). P. 1231–1294.
6. Yiqing Xu. Generalized synthetic control method: Causal inference with interactive fixed effects models. *Political Analysis*. 2017. № 25(1). P. 57–76.
7. Clement De Chaisemartin and Xavier d'Haultfœuille. Two-way fixed effects estimators with heterogeneous treatment effects. *American Economic Review*. 2020. № 110(9). P. 2964–2996.
8. Andrew Goodman-Bacon. Difference-in-differences with variation in treatment timing. *Journal of Econometrics*. 2021. № 225(2). P. 254–277.
9. Michael Coppedge, John Gerring, Carl Henrik Knutsen, Staffan I Lindberg, Jan Teorell, David Altman, Michael Bernhard, Agnes Cornell, M Steven Fish, Lisa Gastaldi, et al. Varieties of Democracy Institute. 2021. URL: <https://doi.org/10.23696/vdemds21>.
10. Anna Lührmann, Marcus Tannenberg, and Staffan I Lindberg. Regimes of the World (RoW): Opening New Avenues for the Comparative Study of Political Regimes. *Politics & Governance*. 2018. № 6(1). P. 60–77.
11. Daniel Pemstein, Kyle L. Marquardt, Eitan Tzelgov, Yi-ting Wang, Juraj Medzihorsky, Joshua Krusell, Farhad Miri, and Johannes von Römer. The V-Dem Measurement Model: Latent Variable Analysis for Cross-National and Cross-Temporal Expert-Coded Data. *Varieties of Democracy Institute, Working Paper*. 2022.
12. Diamond L. Facing Up to the Democratic Recession. *Journal of Democracy. National Endowment for Democracy and Johns Hopkins University Press*. 2015. Volume 26, Number 1. P. 141–155.
13. George Kwaku Ofori. Do fairer elections increase the responsiveness of politicians? *American Political Science Review*. 2019. № 113(4). P. 963–979.
14. Carl Henrik Knutsen. Why democracies outgrow autocracies in the long run: *Civil liberties, information flows and technological change*. 2015. № 8(3). P. 357–384.
15. Monty G. Marshall, Ted Robert Gurr, and Keith Jaggers. Polity IV Project: Political

- regime characteristics and transitions, 1800-2016. *Systemic Peace*, 2017. URL: <http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html> (date of application: 20.06.2023).
16. James Cust and Torfinn Harding Institutions and the location of oil exploration. *Journal of the European Economic Association*. 2020. № 18(3). P. 1321–1350.
 17. Vanessa A. Boese-Schlösser, Markus Eberhardt How Does Democracy Cause Growth? Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung. 2023. 70 p.
 18. Vanessa A. Boese How (not) to measure democracy. *International Area Studies Review*. 2019. № 22(2). P. 95–127.
 19. Vanessa A Boese and Markus Eberhardt Democracy Doesn't Always Happen Over Night: Regime Change in Stages and Economic Growth. V-Dem Working Paper, University of Gothenburg. 2021. 114 p.
 20. Daron Acemoglu, Suresh Naidu, Pascual Restrepo, and James A Robinson Democracy does cause growth. *Journal of Political Economy*. 2019. № 127(1). P. 47–100.
 21. Donald WK Andrews Cross-section regression with common shocks. *Econometrica*. 2005. № 73(5). P. 1551–1585.
 22. Matteo Cervellati and Uwe Sunde Civil conflict, democratization, and growth: Violent democratization as critical juncture. *Scandinavian Journal of Economics*, 2014. № 116(2). P. 482–505.